

UNA ETIMOLOGIA MÉS ANTIGA PER A MORVEDRE

Ernest Querol Puig

L'etimologia comunment acceptada per a Morvedre (<MŪRUM VETEREM) ens planteja, si més no, dos grans interrogants que tractarem en els dos primers epígrafs:

1r.-Com una Ū llarga llatina dóna *o* en Morvedre.

2n.-El fet que aparega de manera sobtada.

Posteriorment comentarem els noms que ha rebut aquesta ciutat i proposarem una etimologia diferent. Finalment, farem una reflexió sobre la metodologia de recerca *toponímica*.

1.- UNA EVOLUCIÓ FONÈTICA DUBTOSA

Respecte al primer punt. Coromines justifica en l'Onomasticon, en l'article Morvedre, (On.: V, 412, 37) que degut a la fonètica àrab "la *u* sonava *o* davant la *r*". També en l'article sobre *Mura* (On.: V, 426, 9) torna a recórrer a la influència de l'àrab per explicar aquest mateix canvi i dóna justament com a exemples *Morvedre*, *Mortitx*, *Morei* etc. I, finalment, ens remet a l'article sobre *Morens*.

Com se sap, el sistema vocàlic de l'àrab està basat només en tres fonemes (/a/, /i/, /u/) i els corresponents al·lòfons. Si considerem les tendències peninsulars respecte al fonema /u/, que

és el que ens planteja dubtes, sabem que quan en àrab es realitzava com al·lòfon [o], en contextos velars i faringals, ha donat en català *o* (v. Nadal i Prats 1982:238). Però aquest no és el cas atés que la *m* és bilabial i la *r* alveolar.

Per tant, difícilment podem justificar el canvi d'Ū a *o*, ni per l'evolució habitual des del llatí vulgar —que ja ni s'arriba a proposar— ni per la influència de l'àrab.

Per si fossen poques aquestes raons, l'explicació de Coromines també ens sembla dubtosa per diferents motius. En primer lloc, la justificació per influència de l'àrab sembla excessiva en un poble de la Ribagorça com *Morens*, encara que escriu que hi ha arabismes de noms de lloc a l'entorn (*Miravet*, *Coll de Safó* i *Magarrofes*). El que és clar és que tots els topònims esmentats en el primer paràgraf (*Morvedre*, *Mortitx*, *Morei*) poden fer referència al relleu. Respecte al *Morens* de l'alta vall de Camprodon (On: V, 398, 50-52) en la primera menció antiga del 962 “es refereix a la carena de la serralada que parteix entre Morens i la Vall conflentina de Prats de Balaguer”. A aquest topònim se li atribueix una altra etimologia diferent a la del primer, quan molt possiblement en tinguen la mateixa, igual que el “Serrat de murénsæs” del terme de Jújols.

En canvi, per a l'etimologia de Morella, en què l'influx de l'àrab podria ser versemblant, una de les propostes que fa Coromines (On.: V. 398, 4-7) és que vinga de MOLA i afirma:

“Descartem també que *morella* sigui derivat de MŪRUS ‘muralla’ o de *morro*. Ja s'hi oposa la fonètica: és *mo-* (no *mu-*) i és *r*-simple constant, des dels orígens, en les abundoses mencions medievals.”

Aquesta argumentació, doncs, contrasta amb la que vèiem respecte a l'etimologia de *Morvedre*. Tant Morella com *Morvedre* tenen muralles, estan en zona àrab i les dues ciutats tenen els primers sons dels seus topònims començats amb MOR. Per quina raó, doncs, se'ls proposen ètims diferents? Per què no es proposa per a *Morvedre* que vinga de MOLA o per a *Morella* que vinga de MŪRUS?

En segon lloc, com ja avançàvem, tots els topònims que comentem tenen en comú un lexema *mor-*. De la lectura de tots els articles de l'Onomasticon de paraules començades amb MOR- i MUR- que fan referència a l'altura observem que Coromines sol optar per etimologies llatines, l'única excepció la trobem en l'article sobre *Morrano* (On.: V. 405, 45-49) on llegim:

“Que MURR- ja existia i era productiu en etapa ibèrica, en tenim proves d'aquell temps, en inscrrs., ultra les que ja indiquem en DECat., s.v. *morro*.”

Però l'inconvenient més gran és que en la resta de casos proposa justificacions *ad hoc* sense cap unitat argumentativa i fins i tot contradictòries. Considerem que el fet de tractar els topònims per separat impedeix establir que, per exemple, emprant el mètode de seguir camps lèxics derivats d'una *base* ens fa veure la unitat d'un conjunt semàntic i ens dóna pistes per a la seua interpretació, fet que evita, doncs, la disparitat de criteris que comentem. És el mètode que nosaltres hem seguit en diferents comunicacions i articles Querol (1996a, 1996b, 1997 i 1999) i que resumim sumàriament a continuació.

Considerant les aportacions de diferents autors —especialment Flutre (1957) i Dauzat (1971)—, hem arribat a la conclusió que els mateixos exemples que Coromines (On.: V. 412, 37) dóna en l'article Morvedre podrien justificar-se com a procedentes de la base indoeuropea *MOR que té un significat d'accident de relleu.

Vegem si la documentació ens aporta alguna llum per a justificar aquesta hipòtesi. Bru i Vidal (1986: 271) en fa una replega molt completa de la qual podem extreure que:

- MOR-: també apareix als documents de fora vila.
- MUR-: Sembla lògica llatina i és tradicional als documents oficials de la ciutat de València i de la Cancelleria Reial. És pròpia dels documents de fora de la vila.
- El 1401 apareix MORVEDRA en català oriental. La *o* fins i tot es manté en aquest dialecte, encara que és en una data molt primerenca.

- La *o* es documenta en castellà, cartes aragoneses, mapes francesos, diccionaris i compendis històrics de segle XIV-XIX.
- També trobem vacil·lacions entre *o/ u* en un mateix text.

La documentació, doncs, ens mostra que l'alternança de grafies és una constant. Aquest mateix fet el podem observar en les referències que tenim de Morella (Querol 1996a):

Mur-	(segle XI)
Mur-	(segle XI)
Maur-	(segle XI)
Maur-	(segle XI)
Mor-	(1117)
Mor-	(1119)
Mur-	(1129)
Mor-	(1157)
Mor-	(1224)
Mor-	(1232)
Mor-	(1233)
Maur-	(1234)

Tenim, doncs, tres possibilitats: *mur-* és un dels lexemes més antics i ja no torna a aparèixer més enllà del 1129. Després és sempre *mor-*, fins al 1234, amb el fet significatiu que amb un any de diferència aparega la forma diftongada que no és la que ens ha pervingut, tot i ser posterior, i que no la tornàvem a trobar des de segle XI.

2.- UNA APARICIÓ SOBTADA

El segon gran interrogant que avançàvem en començar la comunicació era l'aparició sobtada de l'etimologia acceptada generalment. Pierre Guichard (1976: 129-130) considera que no és problemàtic admetre que el nom **Sagunt va perdurar fins la invasió musulmana** perquè tenim dues aparicions en cròniques del 788-89 i del 929. Aquest autor conclou que el nou nom de

Morvedre degué difondre's entre el començament del segle X i mitjans del segle XI. I assenyala que la profunda degradació de la civilització urbana va provocar que la ciutat no tingués prou importància per arribar a ésser seu episcopal a finals de l'imperi romà. Aquest estancament urbà va durar dels segles VIII al X. Guichard (1976: 130) continua dient:

“Durante tan prolongada decadencia no se perdió el antiguo nombre de la urbe romana, pero en ausencia de un núcleo urbano importante, **pasó** probablemente a **designar** más corrientemente el **antiguo término de la capital**, muy extenso, puesto que incluía a los términos actuales de todos los pueblos vecinos (Gilet, Petrés, Albalat, Segart, Estivella, Torres Torres, Alfara, Algimia, y toda la zona conocida hasta ahora bajo el nombre de Vall de Segó, con Faura, Benifairó, Quart, Quartell y Benavites).”

Santiago Bru i Vidal considera que és ben difícil afirmar que *Saguntum* desaparegués en l'època visigòtica, en aquest sentit, està d'acord amb Mateu i Llopis (1983: 365) que abans del 1088 ja no es troba en la documentació. Transcrivim les paraules de Bru (1986: 260-261):

“És, per tant, més fàcil creure que el SAGVNTUM llatí anà oblidant-se a partir de les invasions islàmiques, iniciades les quals hi ha un silenci documental d'uns dos segles en què Sagunt no apareix nomenat per ninguna. Potser perquè la població estaria enrunada, o perquè havia perdut el seu valor estratègic, en ser totalment dominada la costa valenciana pels invasors i tindre un relatiu període «de pau», o de «descans» —i qui sap si l'abandó més o menys forçat— fins la consolidació dels *umaiya* en el Xarq al-Andalus o regió mediterrània de l'antiga Hispania.”

Tanmateix, no deixa de sorprendre'ns aquesta aparició d'un nou topònim que conviu amb l'antic. Aquest fet ens fa preguntar sobre la durada d'aquesta doble denominació o sobre l'especialització en els referents d'aquests dos topònims.

Ens sembla que l'explicació del canvi de denominació de la ciutat ha de venir de l'abast que havien tingut els topònims de *Saguntum* i de *Morvedre*. El que sabem és que *Saguntum* va designar

l'antic terme de la capital i que és la denominació que ens ha pervingut fins a l'oficialització el 1868 del nom *Sagunto* a la ciutat: *Vall de Segó, Segont*. Bru (1984: 95) afirma sobre Sagunt "ha viscut enquistada a través del temps en la denominació tòpica de les Valls o Valletes..." i aporta documentació dels anys 1347, 1571, 1580 i 1612.

3.- MOLTS DE NOMS PER A UNA CIUTAT

Martí Bonafé (1996: 39) considera que parlar del territori *Arse-Saguntum* en l'antiguitat resulta extremadament difícil, perquè encara que les mencions a la ciutat són nombroses, no ho són les referides al seu entorn més immediat. *Saguntum* com a ciutat és la que prima en els relats de la guerra entre cartaginesos i romans.

Remetem a Santiago (1990) i al capítol IV.2 de la tesi doctoral de Martí Bonafé per a un estat de qüestió sobre el nom de la ciutat. Nosaltres, degut a la manca d'espai, només ens centrem en el topònim *Morvedre* i en les relacions amb els altres topònims.

Martí Bonafé accepta que *Arse* siga el topònim ibèric de la ciutat. Però considerar el caràcter ibèric d'*Arse* xoca amb els arguments esgrimits en les fonts escrites clàssiques per a explicar els seus orígens, és a dir, la interpretació com a colònia greco-llatina.

Com ja apunta Aranegui, la proposta de Santiago (1990:129) és creure que la doble denominació *Arse-Saguntum* correspondria a dos nuclis de població diferents, un junt al mar i l'altre al tossal proper (*Arse*):

"...quizá por la creciente importancia comercial de la ciudad, el nombre del barrio portuario se impondría y acabaría desplazando al de la parte alta, de modo que en las fuentes escritas en griego sólo la recoge Ptolomeo y en las escritas en latín no es nunca mencionada."

Santiago (1994: 51-52) cita Aranegui (1993: 38s) per a comentar el testimoni numismàtic que des del segle II a. C. atestigua la doble toponímia *Arse-Saguntum*:

